

Ю. В. Чуб, к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет

У статті досліджено параметри, відповідність яким дозволить підприємству забезпечити конкурентні переваги на ринку. Запропонована внутрішня система управління нематеріальними активами підприємств АПК. Наведена характеристика складових системи та їх властивості.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В останні десятиріччя намітилась тенденція довіршення економічних проблем інтелектуальної власності, а точніше проблем управління інтелектуальною власністю підприємства як основою нематеріальних активів на підприємстві.

Сучасний розвиток аграрних підприємств ґрунтується на принципах сталого господарювання, конкурентоспроможного виробництва та ефективного використання інтелектуального капіталу. Ринкові відносини вимагають посилення ролі нематеріальних активів. Управління нематеріальними активами підприємств поступово стає фактором стійкого розвитку, підвищення ринкової вартості підприємств, а також формування їх конкурентних переваг.

Для України необхідність управління інтелектуальною власністю є вельми актуальною, оскільки наша країна проголосила інноваційний шлях розвитку економіки, підґрунтям якої є інтелектуальна власність. Управління інтелектуальною власністю, таким чином, стає важливою складовою стратегічного менеджменту підприємства і тісно пов'язане з основними напрямками його діяльності. Формування цих напрямків та термінів їх досяжності – суть завдань, які вирішуються керівництвом підприємства за допомогою стратегічного менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблем управління нематеріальними активами підприємств, зокрема і в аграрному секторі, знайшли своє відображення у наукових працях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених: А.Алексєєва [1], М. Вачевського [5], А. Возжаєва [6], О. Охромович [8], Н. Старкової [12] та інших.

Формулювання цілей статті. Аналіз існуючих наукових праць свідчить, що на сучасному етапі розвитку ринкової економіки в аграрному секторі потребують подальшого розвитку теоретико-методичні положення щодо удосконалення системи управління нематеріальними активами підприємств АПК.

Виклад основного матеріалу. Результати проведеного дослідження щодо визначення сутності та економічного змісту поняття нематеріальних активів дозволяє стверджувати, що як об'єкт наукового пізнання – це складний та багатогранний структурний елемент в економічній теорії сьогодення, який відповідно до вимог розвитку сучасної ринкової економіки країни з орієнтацією до світового економічного простору все більше ідентифікується з об'єктом інтелектуаль-

ної власності та здійсненням інноваційних процесів в ході господарської діяльності вітчизняних підприємств, у тому числі – і підприємств АПК України.

В ході дослідження було визначено, що основним нормативно-правовим документом, який розкриває зміст, систему обліку та оцінки нематеріальних активів є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» №242 від 18.10.99 (зареєстрованого в Міністерстві юстиції України за №750/4043 від 02.11.99р.), яке протягом наступного періоду існування українського законодавства зазнало часткових змін.

Враховуючи положення чинного законодавства, а також відповідно до проведеного огляду науково-методичної літератури щодо економічної характеристики сутності нематеріальних активів, можемо визначити, що нематеріальний актив – це ідентифікований немонетарний актив без фізичної субстанції, який утримується підприємством з метою використання у процесі виробництва або постачання товарів і надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для адміністративних цілей. Отже, в узагальненому вигляді можна дати характеристику нематеріальному активу як вартісному об'єкту промислової й інтелектуальної власності та інших майнових прав, який бере участь у господарській діяльності підприємства та приносить прибуток.

З іншого боку, нематеріальні активи за характером застосування подібні до основних засобів: вони використовуються тривалий час, приносять прибуток, але в процесі використання втрачають свою вартість.

Слід зазначити, що аналіз останніх науково-методичних матеріалів з питань удосконалення процесів управління інтелектуальною власністю та їх оцінки з метою визначення впливу на ефективність діяльності вітчизняних підприємств показав, що до системи класифікації нематеріальних активів науковці відносять також і «гудвіл», як різницю між ринковою вартістю підприємства та його балансовою вартістю у системі цілісного майнового комплексу.

Визначення структури фінансового обліку та оцінки нематеріальних активів відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» дає можливість узагальнити види оцінок нематеріальних активів в процесі господарської діяльності підприємств АПК України.

Таким чином, система побудови фінансового та бухгалтерського обліку нематеріальних активів згідно чинного законодавства забезпечує, насам-

перед, інформаційні потреби користувачів про їх наявність та рух, про складові первісної вартості створених власними силами (прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, інші витрати, пов'язані із створенням) та придбаних або отриманих нематеріальних активів, про строк їх корисного використання та суму накопиченої амортизації, про доцільність та наслідки проведення переоцінки НМА та визначення їх корисності.

Отже, дані фінансового та бухгалтерського обліку нематеріальних активів використовуються для аналізу стану, руху та використання з метою прийняття рішень щодо доцільності використання нематеріальних активів, їх впровадження, поповнення, забезпечують методологічну базу для проведення аудиту нематеріальних активів. Але в процесі аналізу нормативних положень щодо нематеріальних активів не розкривається жодного аспекту організаційного та управлінського механізму формування, планування, використання, фінансування та визначення результатів від використання нематеріальних активів.

Але з іншого боку необхідно також враховувати, що процес економічної інтеграції до світової спільноти, у тому числі і в сфері бухгалтерської фінансової звітності підприємства, а також оцінки вартості нематеріальних активів, зобов'язує підходити до цього явища з позиції використання міжнародних стандартів.

В процесі переходу до ринкової економіки в країнах пострадянського простору, у тому числі і в Україні, ситуація з оцінкою нематеріальних активів є дуже складною. Труднощі капіталізації патентів на винаходи, промислових моделей, ноу-хау, товарних знаків, програмного забезпечення та інших нематеріальних активів викликані, насамперед, трансматеріальною, віртуальною природою цього виду активів і традиційного нігілістичним відношенням до них в вітчизняній економічній теорії та практики господарської діяльності.

Значні витрати матеріальних та фінансових ресурсів на розробку, захист і, особливо, впровадження інноваційних продуктів, що були отримані в результаті їх практичного використання додаткових доходів, вказує на те, що їх відображення в бухгалтерських балансах просто необхідне і цілком відповідає принципам та вимогам бухгалтерського обліку. Треба також зазначити, що в умовах, коли вартість нематеріальних активів цілком можлива у порівнянні з вартістю традиційних факторів виробництва, ігнорування їх обліку практично спотворює реальну ситуацію і знищує здібність бухгалтерських балансів до об'єктивного відображення фінансово-економічного стану підприємства.

Таким чином, бухгалтерський облік таких об'єктів інтелектуальної власності як нематеріальні активи, по суті, є адекватним фінансовим віддзеркаленням їх залучення до економічного

звороту і одним з основних напрямів капіталізації компаній.

Проведене дослідження ситуації з обліку та оцінки на підприємствах АПК України показали, що залучення інвестицій в підприємства з низькою долею нематеріальних активів ще не стало актуальною проблемою інвестиційної діяльності, проте все більшою мірою усвідомлюється сучасними діловими бізнес-колами.

Важливою складовою процесу капіталізації нематеріальних активів є їх вартісна оцінка. Оцінна діяльність, як важливий атрибут ринкового механізму, в умовах глобалізації поза сумнівом повинна керуватися міжнародно визнаними методологіями оцінки, які відбиті в Міжнародних і Європейських стандартах оцінки. У міру переходу на міжнародні стандарти обліку і звітності стає очевидним недоцільність розробки національних стандартів оцінки інтелектуальної власності. Тим більше, що оцінювачі в основному користуються положеннями Міжнародних стандартів. В зв'язку з цим представляється доцільним їх офіційне визнання.

Підвівши підсумки, спробуємо сформулювати основні проблеми, які перешкоджають ширшому залученню нематеріальних активів до процесу капіталізації компаній. На нашу думку, серед них найбільш важливими є:

- по-перше, відсутність реальної мотивації підприємств до інноваційного розвитку;

- по-друге, нерозвиненість ринку інтелектуальної власності, особливо ринку інновацій;

- по-третє, традиційно низька товарність інтелектуального виробництва успадкована від попереднього етапу розвитку і характерна для всього пострадянського простору;

- по-четверте, низька залученість нематеріальних активів в статутні капітали підприємств;

- по-п'яте, слабка інтеграція в майно підприємств шляхом віддзеркалення в бухгалтерських балансах.

Таким чином, на даному етапі розвитку державного регулювання в системі обліку та оцінки нематеріальних активів на підприємствах АПК, визначено наявність проблеми щодо управління нематеріальних активів і впровадження економічних моделей підтримки прийняття рішень стосовно оптимізації існуючих методів оцінки ефективності використання нематеріальних активів. Визначена проблема набуває своєї актуальності з причини, що з огляду на можливість розвитку інноваційних процесів, насамперед, за рахунок доцільного та ефективного використання нематеріальних активів на вітчизняних підприємствах, її вирішення дозволяє підвищити дохідність та рентабельність господарської діяльності підприємств.

Аналіз чинного законодавства показав, що згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» управління нематеріальних активів можливо розглядати лише

на основі управлінського обліку, під яким розуміють систему обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством.

Забезпечення конкурентоспроможності підприємства в довгостроковій перспективі здійснюється різними шляхами, а прийняття рішення щодо фінансово-господарських ситуацій, стратегії та тактики розвитку можливе за наявності інформації, джерелом якої традиційно виділяють бухгалтерський облік. Сучасні реалії функціонування господарства, збільшення факторів впливу на діяльність і як наслідок підвищення інформаційних вимог керівництва, обумовлюють використання в практиці господарювання управлінського обліку також іншого інструментарію.

Так, на сучасному етапі розвитку управлінський облік спрямовується, переважно, на забезпечення інформаційних потреб керівництва підприємства, тобто виключно внутрішніх користувачів, які є доповнюючим елементом системи фінансового обліку, а в історичному аспекті його розвиток пов'язаний з:

- розвитком та ускладненням виробничих відносин;
- управлінням витратами на всіх стадіях господарської діяльності;
- посиленням ролі інформації оперативного, тактичного, стратегічного характеру у прийнятті рішень.

Отже, з одного боку управлінський облік є елементом бухгалтерського обліку, з іншого – застосування його в практичній діяльності не передбачає лише внутрішню інформаційну спрямованість, а потребує чіткого розмежування власних завдань між управлінським та фінансовим обліком.

На відміну від фінансового обліку, який ведеться з дотриманням певних офіційних регламентів (інструкції, стандарти тощо), встановлених державними органами або професійними організаціями, управлінський облік не обмежений у виборі методів та правил. Він розробляється підприємством самостійно з урахуванням різних параметрів.

На нашу думку, створення концептуальної системи управління нематеріальними активами на підприємствах АПК має розкрити ряд проблемних аспектів:

- визначення функціонально-структурного представлення системи управління нематеріальних активів на промислових підприємствах України;
- розкриття процесу організації інформаційного забезпечення управління нематеріальних активів;
- визначення системи оцінки нематеріальних активів на промисловому підприємстві;
- визначення системи оцінки ефективності управління нематеріальними активами на підприємстві;

- визначення оцінки комерційного потенціалу нематеріальних активів на різних стадіях впровадження (створення або використання) нематеріальних активів;

- представлення внутрішньої системи управління нематеріальними активами в процесі створення (впровадження) інтелектуального (інноваційного) продукту.

Наявний практичний досвід показує, що оцінка виступає основою розробки системи координуючих і регулюючих заходів в системі управління нематеріальних активів, а в необхідних випадках і вдосконалювання організаційної структури підприємства. Оцінка дозволяє зробити правильний вибір економічних, адміністративних методів керування по підвищенню внеску конкретної ланки в досягнення поставлених цілей.

Таким чином, структура управлінського обліку в своїй загальній формі по відношенню до управління нематеріальних активів на підприємствах АПК, має бути деталізована з урахуванням визначених методів в процесі подальшого дослідження, які дозволять реалізувати вище визначені напрямки в побудові системи управління нематеріальних активів на підприємствах АПК України.

Так, враховуючи результати вище проведеного аналізу щодо системи управління обліком та оцінкою нематеріальних активів в практиці діяльності сучасних підприємств АПК, розкриємо рівень можливостей використання елементів загальної структури інструментарію управлінського обліку при створенні системи управління нематеріальними активами підприємств АПК.

Для вирішення питань удосконалення системи управління нематеріальними активами на підприємствах АПК Сумської області необхідно, щоб розроблена система задовольняла наступні умови, а саме:

1. В повному обсязі інформаційно забезпечувала аналітиків при проведенні аналізу нематеріальних активів на підприємствах АПК, оскільки від цього залежить глибина та точність дослідження використання господарюючими суб'єктами нематеріальних ресурсів.

2. Впровадження системи аналізу структури та динаміки, аналізу наявності та руху, аналізу ефективності, аналізу ліквідності нематеріальних активів, визначення резервів підвищення обсягів виробництва продукції.

3. Впровадження системного підходу при аналізі використання нематеріальних ресурсів підприємств АПК, оскільки лише системний підхід дозволить найоптимальніше та найефективніше забезпечити наявність та рух нематеріальних активів на підприємстві.

Системне дослідження нематеріальних активів, дозволяє розглянути їх як певну множину елементів, взаємозв'язок яких обумовлює цілісні властивості цієї множини. Основний акцент робиться на виявленні множини зв'язків і відно-

шень, які мають місце як у середині об'єкта, так і у його відношеннях з зовнішнім оточенням. Властивості нематеріальних активів як цілісної системи визначаються не стільки додаванням власти-

востей окремих його елементів, як властивостями їх структури, особливими системоутворюючими та інтеграційними зв'язками.

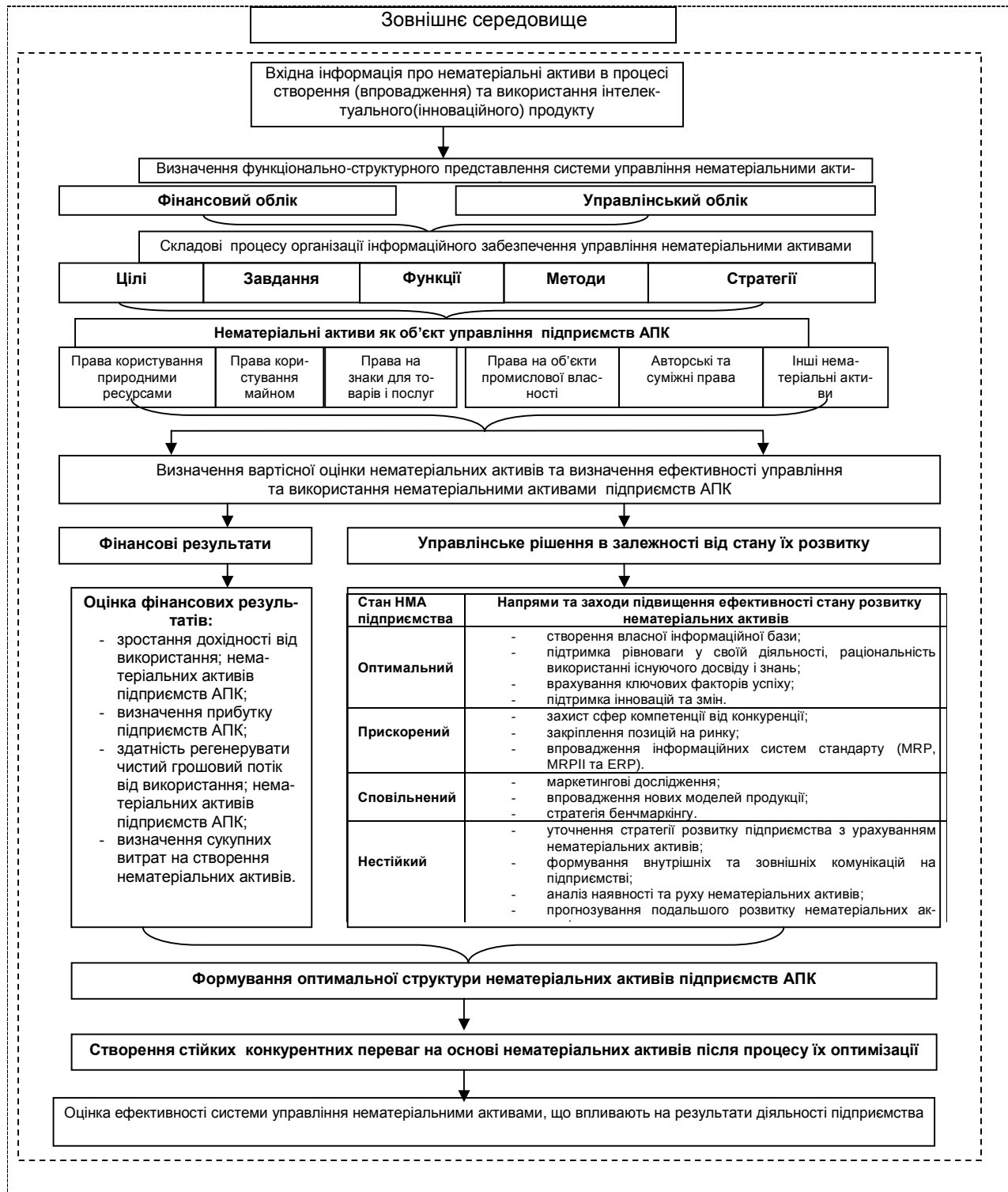

Рис. 1 Внутрішня система управління нематеріальними активами підприємств АПК

В результаті проведеного аналізу можливі визначити подальші шляхи підвищення

ефективності використання нематеріальних активів, зокрема:

– дотримання підприємством власної стратегії технічно, організаційного та економічного розвитку;

– переорієнтація на максимальне технічне переозброєння й реконструкцію;

– систематичне оновлення технологічної бази взаємопов'язаних виробничих ланок підприємств АПК, які дадуть змогу покращити основні показники ефективності використання нематеріальних активів.

У зв'язку з необхідністю створення ефективної системи управління, яка б враховувала зміни внутрішнього і зовнішнього середовища запропоновано внутрішню систему управління нематеріальними активами підприємств АПК (рис. 1).

Запропонована внутрішня система управління нематеріальними активами забезпечить ефективне управління ними з початку виробництва до моменту реалізації продукції, що в кінцевому результаті забезпечить формування конкурентних переваг підприємства.

Висновки. Сучасні умови господарювання висувають особливі вимоги до організації процесу управління нематеріальними активами, особливо на підприємствах, що займаються створенням інновацій. Розроблена внутрішня система управління нематеріальними активами на підприємстві дозволить підприємству створити основу для забезпечення високих темпів нарощування його фінансових ресурсів та забезпечити довготривалі стратегічні переваги на ринку.

Система управління нематеріальними активами дозволяє в повному обсязі інформаційно забезпечувати проведення аналізу нематеріальних активів підприємств АПК, оскільки від цього залежить глибина та точність дослідження використання господарюючими суб'єктами нематеріальних активів. Впровадження системного підходу при аналізі наявності та руху нематеріальних активів підприємств АПК дозволить підвищити ефективність їх використання.

Список використаної літератури:

1. Алексеева А. Нематериальные активы: бухгалтерский и податковый облік амортизации / А. Алексеева // Все про бухгалтерский облік. – 2005. - №37. – С. 29 – 35.
2. Базась М.Ф. Основы бухгалтерского финансового та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М.Ф. Базась, Є.М. Базась, М.М. Матюха. – К.: МАУП, 2006. – 182 с.
3. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс / Бланк И.А.. – К.: Ника-Центр, 1999. – 528 с.
4. Будянский В. Инновационная деятельность и проблемы совершенствования ее регулирования / В. Будянский // Интеллектуальная собственность. – 1999. - № 10. – С.22-23.
5. Вачевский М. Организационная структура управления интеллектуальной собственностью / М. Вачевский // Актуальные проблемы экономики. – 2004. - № 4 (34). – С. 155-162.
6. Возжаев А. Управление нематериальными активами / А. Возжаев // Управление компанией. – 2008. - № 6 (85). – С. 32.
7. Международный стандарт финансовой отчетности №16 «Основные средства» / Международные стандарты финансовой отчетности, 1998. - АСКЕРИАССА, 1998. - 890с.
8. Охрамович О.Р. Бухгалтерский облік нематеріальних активів у пострадянських країнах / О.Р. Охрамович // Актуальні проблеми економіки. – 2007. - №4(70). – С.112-117.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 № 242 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
10. Правдюк Н.Л. Тенденції розвитку фінансового обліку в агропромисловому виробництві: монографія / Н.Л. Правдюк // Економіка АПК. – 2005. - №6. – С.67-74.
11. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 року №996-XIV // Бухгалтерський облік і аудит. – 1999. - №9. – С. 3-8.
12. Старкова Н.О. Костецкий А.Н. Интеллектуальные активы фирмы: идентификация и управление. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://intel-assets.h1.ru/>.
13. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: Підручник / Н.М. Ткаченко/ 2-ге вид. доповнене і перероблене. – К.: Алерта, 2007. – 954 с.
14. Финансовый менеджмент: Навчальний посібник: / За ред. проф. Г. Г. Кірейцева. – Київ: ЦУЛ, 2002 – 496с.

В статье исследованы параметры, соответствие которым позволит предприятию обеспечить конкурентные преимущества на рынке. Предложена внутренняя система управления нематериальными активами предприятий АПК. Приведена характеристика составляющих системы и их свойства.

Parameters are investigational in the article, accordance will allow that to provide competitive edges of enterprise at the market. Offered internal control system by the intangible assets of enterprises of AIC. The brought description over of constituents of the system and their property.

Рецензент: д.е.н., професор Чупис А.В.

Дата надходження до редакції: 26.06.2012 р